Женски покрет.
Ženski pokret.
Žensko gibanje.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 4 — АПРИЛ — ГОДИНА IV (1923)

Уредник, КАТАРИНА БОГДАНОВИЋ

САДРЖАЈ:

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ:

145 ПРАВНИ И ЕТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ВАНБРАЧНЕ МАТЕРЕ И ВАНБРАЧНОГ ДЕТЕТА . . . . Милосав Смиљанић

164 Г-ЂА КИРИ, ЧЛАН АКАДЕМИЈЕ МЕДИЦИНЕ (с француског Вера Петровић) . . . . . Антоан Беклер

170 SOCIJALNI I PROSVETNI RAD NAŠE ŽENE . Adela Milčinović

172 НА ПУТУ ИЗ ВЕЛ. СЕЛА КРАЈ ПОЖАРЕВЦА Д-р Г. К.

175 ЖЕНА КАО СУДАЦ . . . . . К. Крха

178 СОЊА КОВАЉЕВСКА (пр. Десанка Цветковић) Ана Шарлота Лефлер

ЛЕПА КЊИЖЕВНОСТ:

181 А ПОТОНУЛЕ ОСТАВ'ТЕ БРОДОВЕ . . . . Јованка Хрвићанин

181 МИ . . . . . Милица Костић

182 SUDBINA (preveo s talijanskog Mikić) . . . . Ada Negri

183 * * * . . . . . С.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

184 Пергаменти Г-ђе Спиридоновић — Савић . . . . . Др. Ружа Авакумовић

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ:

188 Извештај о испиту „Школе за сеоске домаћице“ у Великом Селу код Пожаревца . . . . . Јелица Ж. Јевђенијевић

БЕЛЕШКЕ:

191 Америчке студенткиње. — Шта траже америчке жене. — Чика Јовина песма у словеначком преводу. — Једна корисна установа.

ЦЕНА 5 ДИН.

МОДЕРНА ШТАМПАРИЈА „РАД“. — КРАЉА МИЛАНА УЛИЦА БРОЈ 69.

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

СВЕСКА 4 — АПРИЛ — ГОДИНА IV (1923).

ПРАВНИ И ЕТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ВАНБРАЧНЕ МАТЕРЕ И ВАНБРАЧНОГ ДЕТЕТА.

I

ПОЈАМ ПОЛНОГ ОПШТЕЊА КАО НЕПОСРЕДНОГ УЗРОКА ВАНБРАЧНОСТИ. — ПОЈАМ ВАНБРАЧНОСТИ И БРАЧНОСТИ

Полно општење жене и човека је последица нагона и страсти које проистичу из органске природе живих створова, а које често пута ни воља ни разум човечији не могу обуздати. Док је год људи и жена биће и полних односа, који ће се заснивати без обзира на то, који облик њиховог вршења одговара праву и моралу, а који не. Сваки закон, био он природан или не, има свој разлог постојања и циљ коме је намењен. Будући да је полно општење природан закон, то се има узети да је он савршен и да тежи једном дубоком, свеопштем циљу. Његово савршенство за сад нас се не тиче, већ само циљ, а он је управо крајњи и последњи циљ који се може замислити: одржање људске врсте срестством осигурања континуитета међу генерацијама. И будистичка филозофија, која истиче идеју о непостојању света и тежи да род људски доведе полако до тачке ишчезнућа, не може опстати пред природним законом полног општења. Јер, као последица такве доктрине резултирала би, природно, апсолутна забрана полног општења ма у каквој форми. Међутим, будистички народи, као што нам стварност показује, не само да не ишчезавају, него се, као и сви остали, множе и на дозвољен и на недозвољен начин, и брачно и ванбрачно. Јасно је, дакле, да будистичка филозофија мора пасти пред законом полног општења, пошто се он, будући да је природан, не може изменити. — Исто важи и за теорију манихејства, која истиче аскетизам и уклањање брака, да би се на тај начин омогу-

ћила борба против материје, односно зла, те да се човечанству осигура дух, односно добро. За то је и ова теорија, из истих разлога из којих и будистичка, фактима стварности демантована.

Свест о томе да је закон полног општења природан, доводи нас до сазнања и нужности постојања ванбрачности у већој или мањој мери, чим је брачност правно и етички једина дозвољена форма мешања полова. За то је ванбрачност нарочито етично, правно и социално стање, проузроковано полним општењем извршеним у небрачној форми. Прва и природна последица таквог општења, дете, назива се ванбрачно дете или копиле, а његови родитељи незаконити, ванбрачни родитељи.

Ванбрачна мајка је свака мајка ванбрачног детета, а ванбрачна се деца разликују у више категорија с обзиром на правни положај матере односно оца у доба детињег зачећа. Тако, знамо у главном за ове две врсте ванбрачне деце: 1) деца чија мати није у браку, било да се није никако удавала било да је била у браку који је престао важити пре детињег зачећа, и 2) деца проистичућа из прељубе извршене од стране удате жене, чији муж хтедне и узмогне доказати да нису његова. — Данас се најчешће срећемо са ванбрачном децом прве категорије, па за то ћемо њих и њихове матере и имати поглавито у виду приликом излагања ове ствари.

Пошто је ванбрачност нужна и природна допуна брачности будући да је полно општење елеменат заједнички и брачности и ванбрачности, то је неопходно расмотрити укратко појам и узроке постанка и постојања брака као критеријума за разликовање полног општења на брачно и ванбрачно.

Још је Јустинијан, чијом је заслугом извршена кодификација римског права, поставио дефиницију брака, па је исту црква прихватила и до данас сачувала. Али, пошто та дефиниција садржи доста религиозних елемената, то је боље да расмотримо појам брака који је створила наука. Брак је, каже се од прилике, животна заједница жене и човека, заснован је на слободном и обостраном пристанку а сходно друштвеним правилима, а ствара нарочита социална и етичко правна стања.

У науци постоји неколико хипотеза о првобитном мешању полова. По једној, која се слаже са Библијом, човек је још од прапочетка живео у строгом браку, образујући са

женом и децом породицу. На супрот томе Bachofen је, на основу забележака неких писаца Старога Века, поставио хипотезу, по којој је првобитно владало слободно и неограничено мешање полова, те је човек могао претендовати на сваку жену — т. зв. теорија промискуитета. — Прва хипотеза мора пасти, јер је немогуће замислити да је човек био толико савршен у она доба, када су његов разум и његова свест били тако рећи на животињском ступњу развића. Друга, Bachofen — ова, можда би се могла одржати ако се модификује у том смислу, што је постојало извесних ограничења у полном мешању, условљеном понајпре избором и допадањем, на којима се заснивала нека врста пролазног, привременог брака, који је трајао само дотле док се супружници не засите једно другог, па се затим растану. Кад се томе дода и појава осећања љубоморе код човека, као последице допадања и воље имати извесну жену — може се с разлогом закључити, да је полно мешање тога доба било донекле ограничено. До тога је сигурно дошао и Lubbock кад каже: „Нема противног разлога закључку, да је поред општег брака постојао и појединачни“.

При том релативно ограниченом мешању полова, деца су припадала својој матери и њеној родбини, која их је одгајивала и имала власт над њима; отац у таквој заједници није имао приступа ни власти. — Доцније, са сталним одсељавањем и обрађивањем земље, код човека се јавља жеља да над женом трајно и самостално господари, да је апсолутна власт у своме обиталишту; тако је постала патријархална породица, а породице су се груписавале у племена на крвној и верској основи.

Из разних узрока (пролазна несташица женских, забрана полног општења између крвно сродних лица и др.) између група и племена јавила се отмица жена. Отета жена долазила је под неограничену власт онога који ју је запленио. Отмица је, пак, повлачила собом крвну освету која је доцније, да би се избегла, била замењена давањем економских вредности од стране просца родбини девојачкој; тако је постао „куповни брак“, јер је жена изједначивана са осталом робом која се може продавати и куповати. То давање економских вредности зачетак је данашњег мираза, само у обрнутом смислу, јер се доцније уобичајило, да те исте вредности иду као дарови уз испрошену девојку.

Свест о потреби удруживања ради успешније борбе за опстанак; развитак индивидуалне својине; формирање етичких закона; инстинктивна жеља човека: да има неко ко ће по његовој смрти прихватити сва његова права и одржати култ предака — ето то су првобитни фактори који су условили дотле доста слободно мешање полова и подстакли прве зачетке брака, који је до наших дана прошао кроз разне фазе. Уз то долази и врло јак утицај религија на формирање брака у овом или оном облику, на овој или оној основи. Од нама познатих нарочито је важно подвући моћан утицај хришћанства у томе погледу. А кад су нам познати снага и обим тога покрета, онда нам мора бити јасно, да је свако његово правило сматрано и од духовних и од световних лица светим, вечитим и неприкосновеним законом.

II

КРАТАК ПРЕГЛЕД СРПСКОГ И НЕКОЈИХ СТРАНИХ ЗАКОНОДАВСТАВА С ОБЗИРОМ НА ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ВАНБРАЧНЕ МАТЕРЕ И ЊЕНОГ ДЕТЕТА.

У доба римских класика, ванбрачно је дете било у правном односу само наспрам своје матере; оно свог оца није правно везивало док не би дошло под његову patria potestas среством адопције. После Константина, а под утицајем хришћанства, разлика између брачне и ванбрачне крвне везе истиче се још јаче. Наспрам своје матере ванбрачно дете није изједначено с брачним, а оцу би забрањена адопција свог ванбрачног детета.

По старом француском законодавству, истраживање очинства ванбрачног детета било је неограничено. Дете је могло установљавати своје очинство свима начинима, или је пак то чинила његова мати, ако није хтела да сама подноси родитељске терете. Пронађени презумптивни отац осуђивао се да детету омогући само одгој, а о детињем праву на наслеђе није било ни говора. Напротив, отац је лишаван сваке одговорности кад би доказао да су са дотичном матером више њих имали полних односа у доба детињег зачећа (закон од 4.-XI-1793. г.) — Закони из доба Револуције, поред тога што су и даље задржали обавезу очеву да своје ванбрачно дете издржава, признали су ванбрачној деци и право наслеђивања материне и очеве заоставштине и побочних сродника оца и

матере, кад decujus не би имао наследника у усходној и нисходној линији. — По закону од 1796. г. наследни део ванбрачне деце, ако су отац или мати имали законите деце, достиже половину оног дела који би наследила да су законита. Њима се, сем тога, признаје и право примања легата који се не урачунава у наслеђени део, признаје им се право на ред (rang) и назив наследника и т. д. Али, зато овај закон познаје само један начин установљавања очинства: вољно признање очево. Тако Cambacérès, француски државник из тог доба, каже у свом извештају о предлогу тог закона: „Ми смо против сваке акције, која би имала за циљ да примора појединца да призна за своје неко дете, за које он не мисли да је његово“. — По закону од 1804. г. ако отац или мати ванбрачног детета оставе по својој смрти брачне деце, њихово ванбрачно дете наслеђује само $^1/_3$ оног дела који би имало наследити да је брачно. Поклон и легат урачунавају му се у наслеђени део. Сем тога, оно није могло имати ни државину над заоставштином оца свог ни матере, већ је улазило у ред нередовних наследника. Овај закон дозвољавао је истраживање очинства само у случају отмица и завођења (чл. 340), и тада је мајка добијала извесну накнаду да би дете подигла. — По закону од 1912. г. очинство ванбрачног детета може бити судски установљено у овим случајевима: 1) у случају силовања и отмице; 2) у случају признања или писмена очевог; 3) ако је отац учествовао у издржавању детета као прави, законити отац; 4) у случају завођења, и 5) ако су ванбрачни родитељи живели у ноторном конкубинату у законом одређеном року детињег зачећа.

По немачком законодавству, ванбр. дете стоји према својој матери у оном истом правном положају, у коме би било да је брачно. Таквом се детету одређује старалац који води бригу око његовог издржавања, но дете се може увек одрећи свог будућег издржавања. — Отац је дужан, кад се очинство утврди, издржавати своје ванбрачно дете до навршене 16. год.; ако је оно, пак, за рад неспособно, онда доживотно. Сем тога, отац ванбр. детета дужан је накнадити његовој матери и све трошкове око трудноће и порођаја. Само, те су његове дужности условљене скроз чистим и непорочним животом и примерним владањем матере.

Од осталих држава Енглеска је прва прописала истра-

живање очинства ванбрачне деце (закони од 1872. и 1873. г.) Тако, ако се после одређеног рока (12 месеци по порођају) трагање за оцем покаже безуспешним, сама мајка даје заклетвом потврђену изјаву о имену оца и пореклу свог ванбрачног детета. Ако се њени искази пред судом, поткрепљени озбиљним доказима, покажу пуноважним у доказном смислу, онај кога је означила за оца детињег осуђује се да јој надокнади све трошкове потребне за издржавање и одгој детета, а тако исто и трошкове око порођаја. Онај, који се ожени женом која има ванбрачно дете, мора то дете издржавати и васпитати као своје. Позакоњење свог ванбрачног детета доцнијим браком са његовом матером. не дозвољава се.

У Аустрији, Јосиф II покушао је једном уредбом изједначити брачну и ванбрачну децу; по његовој смрти уредба је обеснажена. Данас ванбр. дете има само то право, да му отац осигура исхрану (§ 163.), а та дужност прелази и на очеве наследнике; оно нема право носити очево име нити оца наследити. Као отац ванбр. детета сматра се онај, за кога се утврди, да је с мајком детињом имао полни сношај на 180 дана (minimum) пре детињег рођења.

У Русији (наравно пре рата), балтички законик узима одлучан став у одбрану ванбрачне матере, јер предвиђа обавезу заводника: или да се својом жртвом законито ожени или да је снабде миразом, чију величину суд одређује. Он не подлежи тој обавези у овим случајевима: 1) кад је дотична женска већ имала сличних односа са другима; 2) кад је она навукла мушкарца; 3) кад је тражила и од њега већ добила новчану накнаду; 4) кад се доцније подала другима, и 5) кад је свог заводника лишила горњег избора, било да је одбила ступити са њим у брак, било да се удала за другог.

По швајцарском законодавству, материнство резултира из самог факта рођења; очинство се, пак, установљава или признањем самог оца или судским путем (чл. 302). Акција у циљу установљења очинства не предузима се, ако се мајка у доба детињег зачећа рђаво владала (чл. 311). Ако мајка ванбрачног детета довољно оправда и доказима поткрепи свој захтев на накнаду, суд ће осудити заводника да јој надокнади ове трошкове: 1) око порођаја; 2) око свог издржавања, и то најмање четири недеље пре и четири после порођаја, и 3) остале трошкове проузроковане трудноћом и порођајем. Сем

тога, она има право и на новчану репарацију моралне штете, ако је полни сношај, који је проузроковао ванбрачност, последица њеног малолетства, злоупотребе власти, кривичног дела или обећања брака од стране заводника. Ако је захтев ванбрачне матере оправдан, заводник се још осуђује да своје ванбрачно дете уљудно издржи и васпита до навршене 18. г.

По војвођанском праву (наслеђеном од бивше монархије) очинство ванбрачног детета може се доказивати, и право на подизање тужбе у том циљу незастариво је. Ванбрачном се детету признаје право наслеђа према својој матери и њеним сродницима и обратно. Презумптивни отац не подлежи никаквој обавези ако докаже да је мати ванбр. детета имала полни сношај и са другим лицима у доба детињег зачећа.

Наше, српско законодавство, доста је сиромашно у прописима о регулисању правног положаја ванбрачног детета и матере му; и оно што их има сувише су окрути и не одговарају садашњим правним ни социалним захтевима. У осталом, то је и разумљиво, кад се узму у обзир сиромаштво и неизрађеност наше јуриспруденције прошлог века и околности под којима је грађански законик рађен. Тако, наш законик изрично забрањује истраживање очинства ванбрачне деце (§ 130 к. с.) изузев два случаја: 1) у случају судски доказане отмице девојке, и 2) у случају силовања — и то кад би се време одвођења или силовања поклапало са временом детињег зачећа. Бригу око издржавања ванбрачног детета ставља закон његовој матери у дужност, те се оно налази према њој у оном истом правном положају, у коме је брачно дете према своме оцу, т. ј. она га мора издржавати и васпитати (§ 129.); а ако је слабог имовног стања, та се њена дужност простире на њену фамилију или родбину (§ 131.) Ако се утврди очинство ванбрачног детета, онда га, поред матере, и отац мора издржавати; та му се дужност намеће и онда, кад би мати ванбр. детета умрла или осиромашила. Та дужност матере односно оца, ако се очинство утврди, траје само дотле, док је мајка односно отац у животу, и не прелази на њихове наследнике. Ако се ни очинство ни материнство ванбр. детета нису могли утврдити, или су му родитељи помрли, дужност његовог издржавања пада на општину, којој његова мати припада (законодавно решење од 24.-XI-1854. г.) — Ванбрачно дете носи породично име своје матере, добија њено поданство

и потпада под исту судску надлежност. Оно потпада само под родитељску власт своје матере, која је његов законски заступник и има у опште све оне атрибуције, које има отац наспрам свог брачног детета; но, ако отац такво дете позакони, сва та права и дужности прелазе на њега. Позакоњење пак ванбр. деце може бити учињено на три начина: 1) кад му родитељи ступе доцније у брак, 2) кад би престале отклоњиве сметње брачне, те би доцније брак, који је раније услед тога био ништаван, постао пуноважан, и 3) актом краљеве милости (per rescriptum principis). На трећи начин позакоњено ванбр. дете, изузев наследног стиче сва права брачног детета, у друга два случаја и то му се право признаје.

§ 133. грађ. зак. признаје ванбрачној деци уживање грађанских права; права и почасти оца или родбине могу уживати само онда, „кад се законим путем најпре за брачну огласе“ (§ 133. г. з.) — Али врхунац неправде нашег грађан. закона оличен је у §-у 409. који, сем тестаментарног, изрично пориче ванбрачној деци свако право наслеђа над заоставштином својих родитеља. Али с друге стране, пошто ванбрачно дете, које по својој смрти не би оставило законитог наследника, наслеђује његов хранитељ, то га могу наследити и његов отац или мајка, „но то као хранитељ или хранитељица“ (§ 411. г.з.)

III

СИНТЕТИЧАН ПРЕГЛЕД ЗАКОНОДАВСТАВА С ОБЗИРОМ НА ОВО ПИТАЊЕ.

Горњом смотром законодавстава упознали смо се донекле с правним положајем ванбрачног детета и ванбрачне матере. Видимо да у законодавствима не влада једнодушност односно овог питања, и да га је скоро свако законодавство регулисало на свој начин. Намеће нам се општа констатација: да је правни положај ванбрачног детета и матере ту регулисаван поглавито под утицајем верско-етичке психозе и да нигде није регулисан онако како би требало.

Тако је истраживање очинства ванбрачне деце, као полазне базе за решење овог питања, у већини законодавстава (наше, француско, румунско и др.) врло ограничено, док се у неким покушало изаћи у сусрет захтевима правичности и хуманости омогућујући истраживање очинства у више

случајева (швајцарско, норвешко, енглеско и др.). — Ова ограничења истраживања очинства правдају се најпре тиме, што је увек лакше утврдити материнство него очинство такве деце, а и тиме, што би већа слобода истраживања очинства уздрмала стабилност и достојанство брака. Из тог разлога нека законодавства (наше, немачко, норвешко и др.) признају изрично само матери родитељску власт над својим ванбрачним дететом, претпостављајући да такво дете треба да остане код своје матере, јер је увек већа материнска него очинска љубав, и да је оцу понајчешће тешко да таквом детету, и ако га воли, омогући оно и онакво благостање које оно има код своје матере. — Енглези, они увек исти хладни калкулатори, правдају ограничење истраживања очинства, поред осталог, и потребом онемогућавања спекулација на штету богатијих људи. —

Међутим, већина ових оборљивих претпоставака и аргумената могу се нападати, јер је у ствари ово: људи, као супериорнији од жена, хтели су на овај начин да се путем законодавства што лакше извуку од обавеза и од одговорности и да сав терет и све последице ванбрачности свале на жене — те се зато горња оправдања не могу морално одржати.

Што се тиче издржавања и васпитања ванбрачног детета, и то је питање на разне начине решено. Истина, по свима законодавствима, поред матере та дужност пада донекле и на оца ванбрачног детета — бар док дете не одрасте — али тиме је дато мало задовољења правичности и хуманости, пошто та дужност пада на оца само у случају кад се очинство ванбр. детета утврди, а међутим видели смо, како су већина закона у томе строги и како нерадо гледају на слободу истраживања очинства. Зато у већини случајева дужност издржавања ванбр. дстета пада на његову матер. — И то је, нема сумње, врло груба грешка данашњих законодавстава, која се осећа нарочито онда, кад је таква мајка сиромашна, што је данас понајчешћи случај. И тако се може често десити, да јадно и немоћно дете, које је и против своје воље дошло на овај свет, пропадне благодарећи садашњим законодавствима.

Па и ако се очинство утврди, у случају кад га сам отац призна или кад је његово истраживање дозвољено, та очева

дужност издржавања и васпитања свог ванбрачног детета сведена је на врло благ и умерен степен. Истина, нека су законодавства покушала бити у томе погледу напреднија, као нпр. швајцарско, по коме отац, у случају ванбрачности претежно његовом кривицом, мора издржавати своје ванбрачно дете док оно не наврши 18. год.; затим немачко, по коме та дужност очева траје док дете не наврши 16. год., најзад донекле енглеско и наше законодавство и др. — но све је то недовољно. —

Има законодавстава, која забрањују позакоњење ванбрачне деце од стране њихових родитеља. Тако енглеско и аустријско изрично забрањују да отац може ма на који начин позаконити своје ванбр. дете; док друга, међу којима и наше, то позакоњење дозвољавају.

Старија законодавства, услед религиозно-етичког утицаја, слабо су водила рачуна о правном положају ванбрачне деце, те о законском наследном праву те деце није могло бити ни говора. Та неправда увукла се у сва законодавства, па се у некима и до данас одржала. Први покушај поправке правног положаја ванбрачног детета учињен је у француском законодавству из доба Револуције, да би доцнијим законима тај положај био опет погоршан. — Па и дан-данас, многа законодавства изрично поричу ванбрачној деци законско право наслеђа својих родитеља, ако нису позакоњена на оне начине на које им се то право признаје (н.пр. наше [§ 409.], аустријско, румунско и друга зак.) Једино је француско законодавство, оно од 1793. а донекле и оно од 1804 г., покушало изједначити брачну и ванбрачну децу у томе погледу. Ако би, пак, родитељи оставили брачне деце, наследно право њихове ванбрачне деце није баш сасвим онемогућено, али је сведено на доста мршав део родитељске заоставштине. — Међутим кад знамо да ти закони (сем оног од 1912. г.) предвиђају свега два случаја (отмица и завођење), у којима је истраживање очинства било дозвољено — разумљиво је, да је морао бити врло мали број тих срећника, који су могли постати наследници.

У овом, скоро једнодушном порицању права наслеђа ванбрачној деци и лежи грешка односно аномалија садашњих законодавстава у регулисању правног положаја ванбрачне деце. Такав њихов одлучан став могао би се, можда, бранити поред осталог и разним социално-економским разлозима, али питање

треба третирати поглавито на основи правичности и хуманости и с обзиром на природни принцип релативне једнакости.

Ни правни положај ванбрачне матере није регулисан како би требало. Већ смо рекли да у огромној већини случајева терет издржавања свог ванбрачног детета пада само на њу, као да је само она крива за детиње рођење. А материнске, односно у овим случајевима све родитељске дужности нису баш тако лаке — и поред љубави које мајка има за своје дете, нарочито кад је она сиромашна. Законодавства су хтела да јој тај терет донекле олакшају тиме, што би јој установљени отац давао извесну накнаду, како би своје ванбрачно дете могла лакше издржати и васпитати. Наравно, и у томе су законодавства различита. Док јој нека (швајцарско, енглеско и др.) признају право, да од свог заводника тражи накнаду штете за трошкове око порођаја и указивања прве помоћи детету — дотле друга (наше, аустријско и др.) не познају накнаду трошкова око порођаја и осталих трошкова проузрокованих порођајем.

Најзад ваља напоменути и то, да једино швајцарски законик признаје ванбрачној матери, поред права на накнаду разних трошкова, и право на новчану репарацију моралне штете; исто право требала би она да има и по нашем законодавству (§ 8 2. г. з., §§ 213. и 215. каз. зак. и § 305 каз. суд. поступка).

IV

ПОЈАМ ЕТИКЕ И ЕТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ВАНБРАЧНЕ МАТЕРЕ И ВАНБРАЧНОГ ДЕТЕТА.

Етику — науку о моралу или филозофију воље — чине правила, која постоје прво у свести појединаца као норме воље и мерила субјективних вредности, затим се трансформишу у једну општу друштвену свест, која постоји за себе као ауторитет.

Са гледишта те опште свести расматрају се поступци човека као друштвене јединке, с обзиром на њихове мотиве и циљеве, те се са тог гледишта доноси суд о њима. И ако се не косе са друштвеном свешћу о томе како човек дела а како би требало да дела, поступак ће наићи на похвалу и одобравање; иначе ће се жигосати и осудити као зло по друштво штетно.

Етика је од времена свог првобитног постанка утицала на стварање брака. Она се прво јавља у виду забране полног општења између крвно сродних лица; доцније је видимо да у виду норме означује брак као једино дозвољену форму полног општења: свако мешање полова ван брака жагосала је као зло, као поступак недостојан човека као свесног и разумног бића.

Многи мисле да је етика прехришћанског доба била од слабог утицаја на регулисање сексуалног живота људи. За то се сматра, да су стара грчка и римска друштва била легло полног неморала, да су то била друштва без икаквог моралног компаса. И заиста тако би се морало мислити, кад се разгледа развратни живот појединих историјских грчких и римских личности, и кад се зна, да је скоро сваки трећичетврти Римљанин имао, поред своје жене, конкубину, а Грк хетеру. И сам је Демостен једном рекао: „Женимо се да би имали закониту децу и верну чуварицу домаћинства; имамо конкубине за свакодневне услуге, а хетере за љубавна уживања“. — Кад се зна да су неке хетере, нарочито у доба Перикла, постале врло утицајне па чак и славне личности (многима су дизани споменици), могло би се закључити, да је ванбрачност са гледишта етике тога доба била обична појава и да су ванбрачне женске биле у неку руку повлашћени сталеж жена.

Та иста етика није осуђивала ни ванбрачну децу. Толико слављени Хомер био је ванбрачно рођен и није му се знало место рођења; седам грчких вароши отимале су се о част, која ће од њих бити проглашена његовим родним местом. — Тако исто ни Ромул ни Рем нису били рођени у браку, па су ипак постали легендарне личности код Римљана, који им приписују стварање Рима.

Ипак, поред свега тога, етичко гледиште на брачност и ванбрачност није било тако безначајно. Већина грчких филозофа излажу своје принципе наслањајући се на етику, а неки у томе иду и у крајност. Тако је Марко Аурелије, један од знаменитих стоика, прибележио овај мали доживљај Диогенов. Затекне Диоген неког неваљалца с туђом женом, те га упозори да то није часно. Но овај му одговори, да су на основу природног закона жене заједничке, на што му Диоген одврати: „Кад се месо донесе на сто, оно је заједничко; чим

сваки добије припадајући му део, било би нечасно и бестидно да из тањира твога суседа узмеш парче, које њему припада. — И позориште је, такође, заједничко; али чим свако себи место заузме, ти не би могао а ни смео натерати суседа да се премести, да би ти на његово место сео. Тако је и са женама. Испрва су заједничке; али, чим свака себи изабере мужа, она само њему припада и он треба са њом да се задовољи.“ —

Може се с поузданошћу закључити, да се на ванбрачност није у прехришћанско доба тако нерадо гледало, али да је, с друге стране, и брак био прилично цењен и да му се придавала доста велика, нарочито етичка, важност.

Појава хришћанства ствара и нове етичке погледе о брачности и ванбрачности. Оно указује на брак, наравно који његова црква благослови, као на свету тајну и једино дозвољену форму мешања полова; ванбрачношћу се врећа не само врлина човека, коју црпе из религије, него и сâм Бог. За то друга од десет божјих заповести и каже: Не учини прељубе! — па је нашла одјека и у законодавствима према §-у 196. нашег каз. зак. који каже: „Ко с туђом женом блуд учини, да се казни затвором до дванаест месеци. Исто тако да се казни и жена“. У томе је нарочито католицизам ишао у крајност. Он је прогласио апсолутну забрану развода брака. И док католички попови-нежење задовољавају своје полне страсти на све могуће начине — дотле се њихова мајка, црква, гнуша ванбрачности. Под утицајем те исте цркве оријентише се и етика. У француској се за ванбрачну децу уобичаји нарочити погрдан назив, bâtard — копилан, који прво и законодавство прими, те га доцније у револуцији напусти. Ванбрачно дете би означено као појава бешчашћа и све гнушање према њему изражено у формули: Nec genus, nec gentem habet.

На супрот томе Лутер, творац протестанизма, каже: „Нека је дозвољено једном супружнику да свој сексуални апетит задовољи и ван брака, па и онда кад би овај постојао, само да би се задовољила природа ако јој се не може дати отпора.“

И наше православље упорно је бранило (то чини и данас) брак као божију установу. Сетимо се само крвавог прогона Богомила из доба Немање, који су, поред осталог, тражили и укидање брака. — И православље је гледало на ванбрачно мешање полова као на велики грех и преступ, који онемогућава бесмртност и рајско насеље. На супрот томе, код нас се ка-

луђери сматрају као сексуално незајажљиве немани, као највећа опасност по друштвени морал; о њима постоје у народу чак и врло смешне и сатиричне приче.

Ово верско гледиште о брачности и ванбрачности било је потребно објаснити за то, што се и етичко са њим готово поклапа. Јер, поред религије, и етика сматра, да жена по правилу треба да буде трајно верна своме мужу, ако је удата; или, ако је неудата, да буде чиста и непорочна до своје удаје, како би свом будућем мужу могла пружити сву своју чедност и нетакнуту невиност. Али, пошто смо још у почетку закључили, да је полно општење један чисто природан и живим бићима својствен закон, то се често деси, да женска не могадне испунити све те услове које етика захтева, и да учини „грех". И ако њен грех постане јаван тиме, што би створио један plus у броју друштвених чланова, етика, исто као и црква, признајући брак као једино дозвољену форму полног општења, изриче свој неповољан суд о таквом поступку, налазећи да је противан и вери и друштвеној свести о разликовању добра од зла. А пошто је та осуда општа и једнодушна, дотична женска изложена је често презирању и малтретирању и од стране целог друштва и од стране своје најближе околине, те се на њу указује као на непослушног и друштвене заједнице недостојног члана.

Њу друштво изолира и апстрахује у духовном и материјалном смислу; оставља се сама себи, да на тај начин испашта и искупљује своје пренебрегавање етичко-верских захтева.

И таква женска почиње полако бивати свесна свога чина. Услед тако опште и једнодушне друштвене осуде, код ње се јавља прво осећај стида, затим кајање и најзад грижа савести. Не могући, пак, да се бори против целог друштва, она често пројми да свом животу учини крај, како не би доживотно носила терет свога кајања и печат моралне осуде друштва. Услед таквог њеног етичког положаја, нису ретки случајеви самоубиства ванбрачних матера, побачаја или чедоморства ванбрачне деце; покушаја оправдања на тај начин, што би ванбрачна мати сама изрекла и сама извршила најоштрију и највећу казну над својим заводником; или што би се, под осећајем опште осуде, сама повукла из друштва и тражила тихо и мирно уточиште. — Овом приликом сетимо се само

тешког положаја девојке - мајке из Шекспировог „Краља Лира“, перипетија напуштене и унижене Каће из Толстојевог „Васкресења“ или оне катастрофалне духовне и материалне кризе извесне Фриде, коју Форел описује у свом одличном делу „Полно Питање“.

Будући понижена и од друштва нечасном сматрана, ванбрачна мати носи доживотно жиг друштвене осуде. За то је доста редак случај, да се она може удати, јер се сматра, да ће њена срамота упрљати част и достојанство њеног мужа. А и кад би успела да се уда, грижа савести и кајање не остављају је, а њено раније стање ванбрачности може послужити њеном мужу као разлог за рђаво поступање и угњетавање према њој.

По овоме можемо закључити, да је стички положај ванбрачне матере крајње тежак а понекад и неподносив, чим је у стању да извесне чланове друштва доживотно унесрећи, а понекад и живота лиши; а колико је друштву сваки његов члан потребан, ма и не био много користан — о томе не треба ни говорити. Наравно, о таквом етичком положају ванбрачне матере може се говорити поглавито онда, кад је ванбрачност колико мушкарчево толико и њено дело с обзиром на слободну вољу (пристанак); јер има случајева (силовање, завођење и т. д.), где је друштвена осуда ванбрачности врло блага или је понекад чак и нема.

Ствар друкче стоји односно етичког положаја ванбрачног детета. После оне фазе опште верске заслепљености и фанатизма, на ванбрачну се децу друкче гледа. Увиђа се да су то људска створења као и сва друга, да она нису крива за своје рођење и да бар на њих не треба наваљивати терет срама због грешке коју су њихови родитељи учинили. За то ванбрачна деца постају предметом сажаљења, хуманости и интересовања. Нису ретки случајеви, да неко узме к себи напуштено и занемарено ванбрачно дете, кога су његови родитељи оставили да само себи крчи пут у животу.

Већ смо рекли, да су Хомер и Ромул и Рем ванбрачно рођени, и да им због тога није нико ништа замерио. Па и наше народне песме, наш понос и верно огледало душе нашег народа, занимају се често судбином ванбрачне деце. Оне их нимало не потцењују нити о њима са злобом говоре; напротив, оне „копиланима“ приписују нарочита својства срчаности и

јунаштва. Такав је нпр. Милош Обилић, чије порекло народне песме тумаче на разне начине. Па ипак, Милош је увек био предмет дивљења и као такав скоро најистакнутија личност у народним песмама. Сетимо се — опет из наших народних песама — нежне песме „Момир и Јелица". Ловећи, цар Душан — Стефан наиђе на остављеног малишана, кога се грешна мајка, и ако можда с великом тугом, морала одрећи; узима га и носи своме двору, тако да га доцније заволи као своје дете, као што је волео своју јединицу Јелицу. Сличан је случај и са „Наход Симеуном", кога игуман прихваћа и одгаја са родитељском љубављу и нежношћу. И тај Симеун, који је опет морао бити копиле, задивљује доцније своју околину бистрином свога разума, својом лепотом и јунаштвом. Турци су, често, наше народне јунаке називали „ђаурско копиле", мислећи да их тако понизе; међутим, то је само израз њихове мржње према онима којих су се увек морали бојати и које су дуго памтили.

Тај осећај наклоности и хуманости према ванбрачној деци очувао се и данас. Благодарећи једино њему и прописано је у §-у 164. нашег казненог закона да се мајка, која своје ванбрачно дете убије после порођаја, казни робијом до шест година. Сем тога, данас нису ретки случајеви, да неки богатији човек усвоји ванбрачно дете, издржи и на прâви пут узведе. У скоро свима културнијим државама постоје нарочити државни и приватни заводи за напуштену а неодраслу децу, која су махом ванбрачна.

Па и кад би се женска која има ванбрачно дете, удала, то дете нађе често у материном мужу скоро правог и искреног оца, који се о њему стара на начин који неће бити отежавајући по његову (детињу) духовну и моралну еволуцију, нити штетан по његово физичко развијање.

Говорећи о етичком положају ванбр. матере и ванбр. детета имали смо у виду поглавито предратне прилике. Јер, рат је изменио психу читавих народа. Етика је, такође, на путу новог оријентисања. На сва се уста труби о неверству жена (мушкарци су, тобож, на свом месту). Разводи бракова, силовања, побачаји и т.д. на дневном су реду. Дневни листови врло често региструју случајеве завођења и наласка новорођене ванбрачне деце. Бракови се склапају једино на материално-интересној основи, те је број нежења све већи. Зато постоји

донекле оправдана бојазан због опасности која прети браку. И један Француз, посматрајући данашње стање мешања полова, дошао је до ових закључака: 1) брак је постао нестабилнији услед пораста развода; 2) појам слободне љубави хвата све више маха, и 3) последица тога је депопулација.

Ови су закључци доста тачни. Зато брак, као основна друштвена ћелија, мора постојати и као изврсна школа за морално и социално васпитање и као установа коју захтевају не религиозни, већ поглавито социално-економско-психолошки разлози. Сама природа упућује човека на брачни живот, јер је то једини начин да себи осигура ону основну и најпотребнију узајамност у борби за опстанак. По своме инстинкту човек тежи да има једну своју приватну сферу, у којој ће се осетити мало самосталнијим и комотнијим, а то је, свакојако, породица заснована на браку. Сем тога и други, као што напред рекосмо, социални, психолошки, економски, физиолошки, хигијенски и др. разлози говоре у прилог установе брака. Брак, дакле, мора постојати

Данас се може највише замерити црквеном браку, као донекле узроку за овако данашње брачно стање, и њега би требало апсолутно напустити. Јер разлози, са којих је црква завела и написала брак, а световни закони ту њену установу прихватили, од прилике су ови. Човек није животиња већ разумно биће, и он треба да заслужи спасење и вечан живот на оном свету; а заслужиће их само онда, ако буде радио онако како црква учи. Црква, пак, учи, поред осталог, да човек треба да задовољава своје полне страсти у оној форми коју она, црква, благослови, а та је форма једино брак.

Међутим, такво учење може данас изгледати, донекле, смешно, пошто би се могло поставити, истина смело али опет умесно и могуће питање: да ли је творац идеологије хришћанства и први и највећи његов поборник — рођен у браку или ванбрачно? — Пошто је данас немогуће утврдити његово брачно порекло, то хришћанска теза о браку сама себе онемогућава.

За шо би шребало завести обавезан грађански брак у државама у којима још није заведен. Религиозне церемоније у браку треба да буду апсолутно приватна ствар, која се не тиче ни друштва ни државе. Јер само на тај се начин може постићи правилна подела дужности између супружника и једнакост у правном и социалном погледу — што и одговара новијим покретима за еманципацију жене и њено правно из-

једначење са човеком. Многи недостаци данашњег (црквеног) брака били би отклоњени на тај начин, што би грађански брак био закључиван једино среством вољног уговора, којим би се на врло спретан начин могла регулисати најважнија брачна питања, као нпр.: супружничка верност, развод, имовина супруга и т. д.

Поред тога, *требало би установити, под претњом доста озбиљне казне, законску обавезу мушкараца да се жене*, т. ј. законом приморати на женидбу сваког оног који је за брак дорастао и за исти је способан, без обзира на занимање и положај у друштву. — Јер, број нежења данас расте. А то су егоисти, којима се не допадају брачне и родитељске дужности, те би хтели да на доста лак и јефтин начин задовоље свој полни апетит. Има таквих људи који су врло вешти у завођењу неискусних девојака и лакомисленијих жена, које после оставе на цедилу. То су исти они који поткопавају темељ данашњег брака и дају маха ванбрачности. — Таква законска обавеза мушкараца била би социално потпуно оправдана, нарочито кад се имају у виду богатији људи који звечећим разлозима женску лако приволе на ванбрачност. То би било чак и у интересу сиромашних радника, који би за онај исти новац, који им њихове љубавнице на вешт начин измамљују, а и за онај који после дају за лечење венеричних болести — могли издржавати себе и своју жену.

Сва су данашња законодавства врло несрећна и неоријентисана у решавању питања ванбрачности. Базу целог тог питања чини истраживање очинства ванбрачне деце, које је, као што смо видели, у већини законодавстава регулисано на врло неправедан и социално неумесан начин. — Један италијански писац, Del Vecchio, сматра, да се забраном истраживања очинства ванбр. деце вређају женина и детиња права, а и основни принцип грађанских обавеза: да онај, који другом штету учини, има исту и надокнадити. Његова је мисао од прилике ова. Није право да сама мајка ванбр. детета сноси све родитељске дужности, пошто није она сама учествовала у акту који им је узрок. Слободно истраживање очинства било би морална и материална гарантија жене против завођења и малтретирања. — Забраном истраживања очинства вређају се и права ванбр. детета, које има не само право на живот него и право на прву помоћ породице која почива на очинском

ауторитету. — Најзад, слободу истраживања очинства захтева и принцип грађанских обавеза, по коме је човек обавезан, кад детету да живот, да му тај живот омогући и осигура.

И заиста, неправо је све родитељске терете навалити на матер ванбрачног детета, а да се отац, благодарећи данашњим законодавствима, нема много због тога онеспокојавати. А ако је мајка сиромашна, она се таквог детета мора отрести ма на који начин, те се оно одједном нађе само, без помоћи и заштите, као да је из ваздуха пало.

За то је потребно дозволити слободу истраживања очинства ванбрачне деце.

Кад се тако омогући истраживање очинства, онда би судским путем имала да се утврди одговорност за ванбрачност И ако се утврди да кривица за сексуални акт, из кога је резултирало ванбрачно стање, пада на мушкарца с обзиром на слободан пристанак матере — таквог би оца требало ставити пред онај избор, који предвиђа балтички законик, т. ј. или да се својом жртвом (ванбр. матером) законито ожени те на тај начин и дете позакони, или да је снабде уљудним миразом, а дете позакони или до пунолества издржи и васпита. — Ако би се, пак, утврдило да је одговорност за ванбрачност подједнака, онда и дужности треба изједначити, т. ј. наметнути родитељима обавезу, да своје ванбрачно дете издрже и васпитају док не постане пунолетно; у оба случаја такво дете у погледу наслеђа потпуно изједначити са брачном децом, коју би његов отац или мајка доцније имали.

На оваку основу постављено истраживање очинства и друге мере (првенствено поправка материалног стања сиромашнијих слојева која би им омогућила већу брачност) отворили би очи многима. Људи би мало више размишљали о делу и последицама ванбрачности, те би, свакако, и задовољење својих нагона морали умерити или их упућивати подеснијим путем, т. ј. у брак, те би тако било бар у неколико мање оних чија је судбина често тако горка. Брак би учврстио свој пољуљани ауторитет, а у друштву би било много мање брига и очајања...

И етика, као људска творевина, лако би се и брзо на такво стање ствари навикла. Јер њу треба прилагодити стварности и потребама друштва; она треба да буде дело разума а не производ фантазије.

Милосав Смиљанић, студ. права.

ГОСПОЂА КИРИ, ЧЛАН АКАДЕМИЈЕ МЕДИЦИНЕ

II. — МЕДИЦИНСКИ РАД ЗА ВРЕМЕ РАТА.

Рат прекида научна испитивања г-ђе Кири, али не смањује њену активност. Жељна да се посвети Народној Одбрани, она предвиђа какву ће помоћ моћи пружити Х-зраци за преглед болесника, дијагнозу фрактура, тражење и локализацију зрна пре него што би се вадила, али признаје да скоро ништа није спремно у том смислу. Циљ њених напора постаје да поправи тај тежак недостатак у организацији. Детаље тог дела које је учинила треба читати у малој књизи *Радиологија и Рат*, издатој 1921, где говори не само о ономе што је видела из радиологије за време рата, него и о ономе чему се нада у будућности.[1])

Савез Жена Француске (L' Union des Femmes de France), једно од наших трију великих друштава за помоћ ратним рањеницима, даје г-ђи Кири дирекцију свог радиолошког одељења. Једно друго хумано друштво, *Народна Заштита Рањеника* (le Patronage national des blessés) — основано под председништвом г. Е Лависа — поверава јој задатак да отвара станице за употребу Х-зракова свуда где јој је јављено да се указала хитна потреба.

У почетку рата већина већ постојећих или тек створених болница распрострањених по целој француској за пријем рањеника стиче се на фронт, налази се без радиолошке инсталације и, пошто нема ни електричне струје, не може ни створити такву инсталацију за кратко време. То исто важи и за војне амбуланте; оне се налазе у привременим локалима, где се у толико мање може сматрати да је радиолошка инсталација потребна што се увек мора мислити на могућно кретање. У оваквим приликама на првом месту доносе помоћ радиолошка кола. То су скоро увек аутомобили који преносе све потребне апарате за преглед рањеника са неопходним извором електричне струје и свим корисним потребама. Благодарећи приватним даровима и средствима скупљеним од друштва Народне Заштите Рањеника, г-ђа Кири успева да

[1]) Mme Pierre Curie, la Radiologie et la guerre, Félix Alcan, Paris, 1921.

опреми осамнајест таквих кола и тера сама више њих у области на фронту. Њој дугујемо и оснивање и разашиљања резервним болницама на фронту и резервним територијалним болницама око двеста радиолошких станица за преглед рањеника. За време мисија које су јој биле поверене за резервне болнице и амбуланте у ратној зони у областима Фурна, Потеринга, Денкерка, Амијена, Линевила, Вердена и т. д., за време многобројних путева од Париза до територијалних болница, она лично металира велики број тих станица, уводи у рад персонал скоро увек неспреман и често чак сама, показујући примером, прегледа рањенике и одређује положај њихових зрна.

У току рата дивна помоћ коју указују рањеницима X-зраци сваким даном се боље разуме, боље цени и више тражи. Нови апарати, нови екипажи, кола и каљијони радиолошки, конструишу се у великом броју; али у брзо се осећа недостатак персонала да их употребљује. Међу овај персонал спадају лекари радиолози и њихови помоћници, манипулатори. Да би повећало број лекара, Санитетско Оделење оснива у болници Вал-де Грас специјалан курс; око триста мобилисаних лекара слушају тај курс у серијама од двадесет, и већина од њих је послата на фронт. Оно отвара и једну школу за манипулаторе, али ђаци који су свршили не могу задовољити потребан број који је све већи и већи.

Тада г-ђа Кири, у договору са Санитетским Оделењем, ствара једну радиолошку школу за обуку специјализираних болничарки. Теоријска и техничка настава је давана у серијама од по двадесет ученица; пошто су потребе врло хитне, трајање курса ограничено је на шест недеља до два месеца. Ова школа наилази на неочекиван успех и образује од 1917 год. до краја рата око сто педесет раденица које одмах добијају службу, већином у обласним болницама; неколико њих међутим добијају места на самом фронту по сопственој молби.

Санитетско оделење је тако задовољно добивеним резултатима да се после рата решило да задржи ту школу и продужи наставу, да би могло имати персонал за Рентген међу болничаркама за радиолошка оделења војних болница за време мира.

Госпођи Кири дугујемо такође оснивање у Француској 1916 једног оделења за рудијумтерапију. Сваке недеље, цеви са еманацијом препариране у њеном лабораторијуму, и то које

она лично најчешће препарира помоћу радијума који је она са Пјером Кири извадила из аустријске пехбленде, те цеви разашиљу за лечење рањеника и болесника по војним болницама у Паризу, Лиону и Бордоу као и по неким грађанским болницама; оне поглавито служе за лечење злих или хелоидних ожиљака, жилавих срашћења и фибринозних споница које се јављају као последица ратних рана.

Задовољимо се још тиме што ћемо поменути њено учешће у два комитета основано у току рата: Радиолошком Комитету и Интерминистеријалном Комитету Радиоактивних Тела. Први одговара на питања која од њега тражи дирекција Санитетског Оделења о свему што се тиче лекарске употребе Х-зракова; други организује методички продукцију радиоактивних тела и њихову употребу за потребе народне одбране: јер ова тела не служе само лечењу ратних рана, она улазе као саставни део луминесцентних тела које војска и марина употребљују ради познавања ноћу апарата за нишан, инструмената, за меру, апарата за сигнализацију и т. д.

У главном, г-ђа Кири посвећује народној одбрани најбоље своје време, своју делатност и најбољу своју снагу; услуге које је она учинила нашим рањеницима неизмерне су.

Дужност нам налаже да додамо да јој у свим њеним задацима тако добро успелим помаже једна одана и драгоцена сарадница, њена старија кћи г-ђица Ирена Кири, која је била још ученица у почетку рата, а која данас заједно са њом ради на науци.

III. — ДАНАШЊЕ МЕДИЦИНСКО ДЕЛО.

Последица проналаска радијума и његових лековитих особина било је оснивање у различитим земљама института и специјалних болница поглавито упућених на лечење рака, било колективно — Државом, градовима, или Университетом — било приватном иницијативом. Те установе имају релативно велике количине радијума; неке од њих имају по неколико грама тог драгоценог тела. Оно се делимично употребљује за директну апликацију на површину или у дубину тумора; али највећи део консервира се у раствору у води, и еманација која се из тих раствора свакодневно екстрахује употребљава се за лечење на лицу места или се шаље изван куће лекарима који је траже, или се експедује на велике да-

љине. Ево како г-ђа Кири у кратко износи користи од организације те врсте: „Један централан институт довољно снабдевен може створити средства за акцију од врло велике користи. Он може у својим болницама лечити велики број болести без губитка времена и са најбољим искоришћавањем радиума. Он може да среди документа која се односе па то лечење и да извуче сву корист од њих. У својим лабораториумима може да врши мерење и све потребне студије за напредак технике: биолошке прегледе болесних ткива, мере зрачења, студије нових начина употребе, и т. д.“

Институти те врсте постоје више година у Немачкој и у Аустрији, у Хајделбергу, Берлину и Бечу; важна дела изишла су из њих. Постоје и у Енглеској, Шкотској и Ирској, у Лондону, у Манчестру, у Глазгову, Единбургу, Даблину. Више хиљада болесника лечено је сваке године. Специјалне публикације објављују добивене резултате; читање тих дела показује сталан напредак.

Америчке Сједињене Државе имају многобројне установе посвећене или искључиво киритерапији или лечењу рака свим пригодним методама, т. ј. нарочито помоћу хируршког ножа, X-зракова и радијумових зракова. Можда је најважнији од тих института Њу-јоршки Memorial Hospital, створен благодарећи даровима и легатима. Провизија радијума те болнице почета 1914 достигла је пре две године 4 грама елемента радијума, и расте око 10 сантиграма месечно. И друге земље, Швајцарска и више република Јужне Америке иду истим путем.

Једино Француска, отаџбина проналаска радијума и киритерапије, није пре рата имала ниједно оделење за примену те методе лечења.

Држава је решила 1904 године да оснује катедру и лабораториум за Пјера Кири, али лабораториум није био саграђен и морало се задовољити привременим локалом. Тек је 1921. г., увидевши потребу да се начини напор, Универзитет париски, уз помоћ и сарадњу Пастеровог завода, предузео да створи институт Радијума, који је полагано и марљиво завршен за време рата. Овај институт, сазидан у школском кварту, у једној новој улици, улици Пјер Кири, која везује улицу Илм са старом улицом Ст. Жак, има два павиљона одвојена. Један се зове лабораторијум Кири; он је посвећен физичким и хемијским радовима под дирекцијом г-ђе Кири. Други се

зове лабораториум Пастер: он је резервисан за биолошка истраживања и студије лекарских примена под дирекцијом доктора Рего.

Према заједничкој одлуци коју је решила са Пјером Кири пре његове смрти, г-ђа Кири је поклонила институту целу количину радијумових соли која износи више од једног грама елемента радиума, а коју су прво они извадили из аустријских руда под њиховом дирекцијом, а затим г. Арме де Лил, први оснивач једне фабрике за индустријску препарацију радијума

Без тог богатог дара институт радијума не би се могао створити, исто као што не би могао одговарати циљу његових оснивача без сарадње г-ђе Кири и доктора Рего, који заједнички раде на истраживањима.

У Институту Радијума студиране су и поучаване научне базе киритератије; али примене за лечење болесника врло су скорашњег датума. Оне су почете 1916 године, кад је створено прво национално оделење радијумтерапије, разашиљање цеви са еманацијом за сечење различитих компликација ратних рана; оделење је то створила г-ђа Кири у договору са санитетским оделењем.

После рата та прва организација ужива ново развиће под управом доктора Регоа, који јој је одмах по повратку с фронта посветио сву своју компетенцију и сву активност.

Од месеца априла 1919 доктор Рего и његови сарадници из лабораториума „Пастер“ почеше да лече болеснике болесне од рака радијумовом еманацином у париским болницама, али они убрзо увидеше да би било врло заметно и скоро неизводљиво продужење таквог рада због раштрканости болесника и рђавих прилика у болничним оделењима, где ништа није било удешено за такво специјално лечење.

Тада доктор Ру, директор Пастеровог завода, и доктор Л. Мартен, директор Пастерове болнице, дадоше јула 1919 на расположење доктору Регоу један део те болнице и привремено јој доделише за лечење рака тај део чији је нормални задатак лечење заразних болести. Тако је постало прво оделење за хоспитализацију случајева којима је киритерапија потребна. Ово је оделење врло недовољно пошто има само осамнаест кревета, али је већ велики број површних дубоких ракова коже, језика, фаринкса, ларинкса, прсију,

утеруса, лечен, и успех ако није сталан, не престаје да расте са усавршавањем технике.

Тада се створи једна нова установа, чији је циљ да помогне институту радијума и да попуни недостатак у званичном буџету, институција независна од државе, аутономна и са сопственим приходима, фондација Кири. Она је створена благодарећи доктору Сари де Рочилду и призната је као корисна по јавност 27. маја 1921.

Фондација Кири има за циљ, према статутима, да негује и развија научна истраживања сваке природе само које имају односа са радиоктавним телима и радијацијама која се добијају из тела, њихове примене практичне, нарочито примена на медицину, и још специјалније за лечење рака.

Фондацијом управља савет у који улазе представници универзитета, Пастеровог завода, Академије Наука, Академије Медицине, Министарства хигијене, општинског одбора града Париза, главног одбора Сене, лекара и хирурга болница Јавне Помоћи. Председник тог ссвета је г. Апел, ректор Париског Универзитета; потпредседница г-ђа Кири и доктор Ру; главни секретар доктор Рего и благајник барон А. де Рочилд.

По члану 8 статута чланови су лица која су дала фонду прилог или легат од 100 франака најмање. Имена чланова су уписана у златну књигу са назначењем њихових прилога или легата.

Париски универзитет уступио је фондацији Кири на уживање јадан терен од 1600 квадратних метара, у непосредној близини двају лабораториума Института Радиума. На том терену се сада дижу две врло просте грађевине у којима се лече тумора и рак, једна грађевина служи за консултацију и киритерапију болесника којима болница није потребна, а друго је оделење рентген терапије, јер ове две методе које употребљују зраке исте природе и ако различитог извора, помажу једна другој, и често пута је рентгентерапија неопходна допуна киритерапији. А болесници којима је потребна болница и даље се смештају, чекајући боље, у осамнаест кревета Пастерове болнице.

Доктор А. де Рочилд приложио је фондацији Кири једну количину од 500 милиграма радијума за лечење болесника. То је врло леп дар, али далеко не задовољава све потребе,

и фондација не би могла вршити свој задатак без г-ђе Кири, која је дала на расположење, изван употребе на научна истраживања, и онај грам радијума који је поклонила у своје име и у име Пјера Кири Институту Радијума, као и грам који су јој дале американске жене приликом њеног тријумфалног пута у Сједињене Државе.

Лекари који желе да упознају киритерапију уче њену употребу и технику у Пастеровој болници код доктора Рего; али, ако желе да изуче њене физичке основе, они прво слушају магистралну наставу г-ђе Кири у Институту Радијума.

Два лабораторијума, физички и биолошки, Института Радијума сачињавају са његовим терапеутичким анексом, фондацијон Кири, један организам који није материјално једнак са сличним установама у иностранству. Он није толико богат радијумом, нити има њихове велелепне грађевине; број кревета којима располаже сувише је ограничен, и међу стварима које му недостају, пати нарочито од недостатка хируршког оделења и операционе сале. Али дух који влада у њему изванредан је; заједно не постоји ни једна установа где се студија киритерапије врши са више топлоте и научне тачности, на коју се могу уложити лепше наде за усавршење тог моћног начина лечења, за успех борбе против рака.

После овог непотпуног и недовољног експозеа, види се колика је част академији медицине што додаје листи својих чланова и велико име г-ђе Кири. Можемо рећи са песником:

Њена је слава потпуна, а она је била потребна нашој слави.

С француског; **Вера Петровић** **Антоан Беклер,**
члан француске Академије Медицине

SOCIJALNI I PROSVETNI RAD NAŠE ŽENE

Rat je žensko pitanje u veliko pomaknuo napred. Dao je prilike ženi da pokaže svoju snagu i spremu na svim poljima, i oborio jednim zamahom sve tvrdnje kojima se ženi poricala sposobnost za svaki drugi rad izvan kuhinje i kuće.

I umesto prvašnjih ismejavanja, pogrda i omalovažavanja žene, zaredaše slavopevi. Ne bejahu preterani, jer je žena učinila više nego što se moglo očekivati od bića u većini slučajeva

posvema nespremnog za mnoge poslove koji padoše njemu na ledja. Žena je položila ispit zrelosti s odličnim uspehom i nije bilo moguće pomisliti da bi tu njenu zrelost itko ikada mogao osporavati ili odricati. Nagoveštalo se, da sada dolazi vek žene i vek deteta. Vek u kome će žena i dete, ta dva najvažnija faktora u razvitku države, doći do svojih potpunih, opšte čovečanskih prava. To je bilo tako samo po sebi jasno i shvatlijvo, da se nitko nije čudio, te su napredne države odmah pripustile žene biračkim žarama i ostavile ih na svim mestima i u svim zvanjima koja su obavljale za vreme rata, te su se u nekim zakonima učinile naročite promene, koje su bile u prilog ženi i detetu.

Tako je to bilo u većini kulturnih zemalja, tako smo mislili da će biti i u našoj novoj državi. Jer i naša jugoslavenska žena položila je veoma težak ispit zrelosti.

Vreme slavopeva je prošlo i žene su strpjlivo čekale dan, kad se budu delile nagrade svim državljanima jednako. Nisu ni časka sumnjale, da će Jugoslavenkama biti uskraćeno ono što je njihovim sestrama, članovima drugih kulturnih naroda, tako dragovoljno darovano.

Ali nade ih prevariše. Zaboravile su one, da su delovi naroda u kojem muškarac smatra ženu predmetom svoga užitka, u kojem je žena njemu u prvom redu seksualno biće. I darovi su razdeljeni vrlo nejednako. Jugoslavenske žene ostadoše politički bespravne, kao što su bile i pre.

— Niste ništa tražile, pa niste mogle ni dobiti — govorilo im se na odlučujućem mestu.

— Zar nismo slale peticije, zar nije bilo u skupštini interpelacija od strane narodnih poslanika?

— Sve je to premalo. Sve to ne dokazuje da bi to bila opšta potreba.

Trebalo bi, dakle, da obilazimo sa zviždalicom i dobošima po gradu, da bacamo bombe, da se natežemo s policijom i gladujemo po tamnicama? To traži naša država od nas, i onda će tek da se seti, da i mi žene, koje smo pomogle tu državu očuvati, imamo i neka prava na pravdu i zakon, što ih uživa poslednji muškarac, ako nije idiota ili ludak.

Ali mi smo suviže ozbiljne i premalo imamo vremena za to da priredjujemo ovakove „javne produkcije“ za zabavu i porugu ulice. I mi verujemo u pobedu pravedene stvari. Treba

tek da se složimo i da svojski prionemo uz posao. Nije nama glavno da dobijemo pravo glasa i da žena udje u skupštinu. To je tek sredstvo da dodjemo do cilija. A cilj je naš, da u svakoj instituciji državnoj, gradskoj, privatnoj i javnoj, dobijemo svoje zastupnike, koji će braniti interese žene i dece.

Zato treba da sva ženska udruženja diljem naše domovine prirede informativna predavanja o položaju žene u društvu, državi i socijalnom životu. Treba da zainteresujemo široke mase ženske za ta pitanja, jer su naše žene još jako pod uplivom muževa i slabo se interesuju tim pitanjima. Tekar kad ih život lupi po glavi, onda se trzaju i kukaju, a pomoći nema.

Kukavički je i stidno govoriti: ah, što se to mene tiče? Meni je dobro, a kome nije, neka se sam za sebe pobrine, — jer koliko smo puta mi uživali plobove tudjega nastojanja. I baš one žene kojima je dobro, trebalo bi da rade za one koje je život učinio nemoćnima da se bore.

Adela Milčinović.

НА ПУТУ ИЗ ВЕЛИКОГ СЕЛА КРАЈ ПОЖАРЕВЦА....

ПОВОДОМ ИСПИТА У ДОМАЋИЧКОЈ ШКОЛИ У ВЕЛИКОМ СЕЛУ.

На путу за железничку станицу Великог Села крај Пожаревца споро је одмицала и батргала се по високом, испроваљиваном и сасушеном блату — читава поворка елегантних дама из Београда и Пожаревца, прошарана са неколико мушкараца, који су крупнијим корацима прелазили са једног колико-толико уравњеног места на друго, трудећи се при томе да своје даме колико је могуће помогну на томе необичном путу. Позади те процесије клатили су се „аутомобили“ — воловска кола препуњена неком децом и поглавито старијим особама.

Цела та поворка је ишла погнуте главе, као да нешто тражи или као да нешто дубоко премишља, не обзирући се на дивна поља која су се простирала с обе стране пута, прошарана отворено зеленим таблама.

Мени су још брујали у ушима понеки звонки и бистри одговори ученица Домаћичке Школе и изазивали у моме мозгу разне асоциације, стварали слику културнога нашега

села, будили жеље да и сам једном видим такво село на нашој груди, изазивали у мени радознала питања: кад ће то бити, и како ће то бити?

Две представе никако ме нису остављале. Једна је изражена речима *Де Амичиса* на једном његовом путу у железници са холандеским сељацима, који цитирају божанственог песника Дантеа на талијанском језику:

— „Када ће моји Талијани-сељаци знати тако *свога* песника Дантеа?“ — питао се он.

Друга представа односила се на бистрину српског детета. Ту представу сам стекао читајући студију познатог социјолога Оскара *Јасија* о српском детету. Ваљда зато што је та студија пре нека ода српском детету но сувопарно научно разлагање, те је у првом реду чврсто везана за моје осећаје, она ме никако није напуштала. *Јаси* — пролазећи Србију за време окупације, дакле, у време када се свако добро чувао да ни најмањом похвалом не увећа цену и снагу свога непријатеља — под притиском одушевљења које су му изазвала та дивна Српска Деца, тврди да српско дете са највећом лакоћом схвата и најзамршеније ствари, као грамофонска плоча прима и најнепознатије гласове и звуке. Српско дете брзо учи и његово знање је чврсто. Све је то тако стога што је српско дете *необично бистро*.

И одиста, у оквир моје представе о бистрини српског детета ушла су она љупка румена лица наших девојчица из Домаћичке Школе у Великом Селу. Те девојчице су несвесно потврдиле све — баш све — наводе социјолога *Јасија*. Оне су рекле:

— Јест, ми можемо све научити, нама није тешко привикнути се на добро и просвећено и уредити наше домове како треба, ми волимо све то, али — ето видите — до данас није било кога да дође и отпочне с нама тај лепи посао. Ми ни сад не разумемо, зашто су г-ђица Лацковић, г-ђа Парчетић и г-ђа Јовановић дошле к нама да нас поучавају. Нама у наше блатњаво село не долазе госпођице и госпође, ако их кора хлеба не нагони да дођу овамо, па зато и не разумемо зашто су оне дошле. Но ми за то и не питамо. Ми смо све — ама све — научиле што су нас оне поучавале, и само нам је жао, што оне већ одлазе и што је школа тако кратка. — Страхујемо да нико више неће доћи овамо, да

види наш рад у кући, и да наше другарице и млађе еестре поучи. Знамо да ћемо и од сад видети само неку крупну господу, која ће доћи, сасвим сигурно доћи, кад се буде — гласало....

— Да, злато, посејано злато по нашим питомим превојима, кршним планинама и дивним пољима — скоро сам гласно премишљао. Злато које не треба извлачити из тврде и мистеријозне утробе земљине у зноју и страху од опасности; злато које треба само прибирати и са задовољством глачати; злато чији сјај наша високопарна, индивидуалистичка и егоцентричка интелигенција без трунке социјалног чула не назире; злато које нема чара за ту интелигенцију, јер не представља ону свемоћну вредност — вредност гумених куглица...., злато које не носи палате у Београду, нити се може њиме трговати; злато за чије прибирање и глачање треба ипак засукати рукаве, ући у блато, несаницу, па нешто се и знојити....

У тим мислима стигао сам са својим друштвом на „железничку станицу“: једну скретницу и једну малу стражару. „Специјалан воз“ са својом бесном и сићушном машином очекивао нас је. Пришао сам групи која је већ раније стигла и чуо последњу мисао њихове раније дискусије:

— Како је лако препородити наш дивни и способни свет, али, али,.... треба имати људи за тај посао.... треба имати ум и срце за тај посао....

У том се приближила и друга група. Једна дама је одушевљено довршивала причу о доживљају једне добровољне наставнице:

— Мајка ученице је хитно дозивала своју ћерку: „Ходи, Маро, брже, дошла нам је наша најмилија госпођица Лацковићева“ — биле су њене завршне речи.

У том су стигли и „аутомобили“. Наш кондуктер са црвеним лицем и носом, подераним гласом нам је довикивао:

— Изволите у вагон! — Разместили смо се и кренули за Пожаревац.

Нека је благословен Женски Покрет далеко од палата налик на касарне, далеко од фраза, надмудривања и доскочица, далеко од трке за великим џепом, далеко од бесних тоалета и оговарања, далеко чак — у Великом Селу, у нашем селу које је велико, јер крије у себи злато неоцењиве вред-

ности! Просветом коју носи Женски Покрет ослободиће се 55% културне и друштвене енергије од наше целокупне народне енергије. Ослобођена енергија учествоваће у стварању културе, Наше Културе, она ће тек створити нашу културу. А онда ће се тек створити и видети вредност наше жене, па ће доћи и њено — Право, које ће сви радо признавати, јер ће *морати* признавати. Онда ће и сива гумена куглица бити сведена на своју праву вредност — ако је буде било, онда ће и чаробна слова С. Х. С. слити се уједно. Или, ако их буде било, нико их неће делити. Свако ће их посматрати као један знак, као што се гледају данас јединствена слова У. С. А. или их неће — нико ни гледати, јер ће постати главно оно што данас није главно, и што скоро нема вредности: срећа и задовољство Друштва и Слобода и Култура Човека.

Утопија? Да. Она је створила све, па и нашу Мисао, која је врло често осуђује.

Нека живе и не малакшу наши „утописти“ из Женског Покрета, све док се садашњи анти-утописти не буду тискали у њихове редове и молили да их приме као сараднике на остваривању — утопије!

Др. Г. Н.

ЖЕНА КАО СУДАЦ [1]

У питању, може ли жена бити судац, које смо покренули у 2. броју „Обавештење“ (Zvěstování), донео је „Судски Лист“ („Soudcovské Lidy“) чланак из пера суца трговачкога суда и сарадника „Судачкога Листа“ г. К. Крхе. Чланак потврђује наше наде, да ће бити и у овом питању мушки непристрасни и да ће показати смисао за праведност. Они ће показати да признају, осим писанога закона, дубљи и већи закон човечанске праведности, који ће дати право женама да суде, а не само да буду осуђиване.

Зато доносимо тај чланак.

Министарство Правде разаслало је у децембру пр. год. циркуларе на поједине управе судова и судских организација

[1] Преведено из листа чешких жена: „Zvěstování“ број 5, год. V од 2. јануара 1923.

у којим моли добре савете у питању, треба ли жене примати и у приправне судске службе.

Колико ми знамо, нема за то много расположења ни у министарству. Ческо земаљско судско удружење већ се изјаснило једногласно против, али ипак допушта да се заузме и противно становиште из следећих разлога.

Питање, да ли се препоручује, да се жене примају у припремне судске службе, стоји у вези са становиштем, какво ће се заузети у питању примања жена у судске службе уопште.

На ово последње питање треба одговорити темељито.

Жена и муж су с физиолошкога гледишта истоветни и једнако важни чланови, и ако се разликују нарочитим физичким, можда и душевним особинама, подвргнутим разним функцијама полова.

На том модерном назору стоји и Чехословачка Република, која у свом уставу не прави никакве разлике између мужа и жене при одређивању грађанских права и дужности. Она је уредила и оне установе грађанскога права, које су досад искључивале жену из неких правних послова, затим припустила је адвокатури и позвала као поротнога суца у казненим расправама.

У уставном закону нарочито је установљено, да за постизавање не сме бити запрека ни раса, ни народности, ни вера. Ако није у њем назначена verbis ad pressis, ни различност у полу, догодило се то могуће непажњом, или сигурно за то што законодавцима није ни пало на ум, правити неку разлику међу потпуно равноправним грађанима, јер и § 106. изрично стоји на том становишту.

Против принципијелнога искључења жена из судских надлештава, ставило би се на супрот не само модерно гледиште о жени, него и директно суштина нашега уставнога закона

То искључење није у интересу јавне, а нарочито судске службе.

За то не сме бити ни недостатак образовања или интелигенције никакав разлог, јер су за постигнуће судске службе прописани теоретски испити, а практични испит, којем су подвгрнути сви кандидати, па и женски, врши се пред судском комисијом, где ће се показати сума потребнога знања и потребан ступањ интелигенције.

Психолошке особине, за које се тврди, да су другојачије код жена, нарочито што се тиче сфере осећања и морала и да би се тим угрозило исправно вршење судачке службе, није објективно посматрано и установљено у толикој мери, да се ради тога у принципу жене искључе из судске службе. Даље, те особине не смеју и не могу се генерализовати на тај начин, да се безизузетно код свих жена истом мером дискутују, јер су нама из властитога искуства познате поједине жене, које се и својим психичким особинама могу упоредити с мужевима и које би без сумње могле бити добри судци. На концу, мора се признати, да и међу мужевима уопште, такође међу суцима, има појединаца, чији је душевни и осећајни живот ближи женској, него мушкој индивидуалности, тако да се генералним искључењем жена из судске службе, не би у том смеру ништа постигло.

Што се тиче телесних стања, којим је жена изврнгнута, а која би могла штетно деловати при вршењу јавне судачке службе, то су у првом реду само пролазна стања, која се не појављују у свих жена истим интензитетом и не увек штетно. Ради тога не сме се све мерити при принципијелном питању способности жена за вршење судскога звања, јер би то било само техничко питање распоређења женске службе у судовима у колико би се морала узети и та околност у обзир.

Жене су нашој држави — што је горе споменуто — потпуно равноправни грађани, жене су шта више већина становништва уопште, ако треба да дођу народне мањине до права, да буду суђене суцима своје народности, имале би жене више разлога, да добију евентуално исто право за себе и кад би тврђење о различности женске психе било оправдано у пуној мери; јер не би могли мушки никад доста праведно судити жени, чији је живот за њих мање више слабо познат и неразумљив.

Ако није тако, не може се жени порећи бар право, да се на судском персоналу извесним процентом партиципира, да не буде бар у основи искључена.

Принципијелним припуштањем жена судским службама не значи, да ће бити судство феминизовано.

Развој ствари у будућности показаће у колико има смисла, да делају жене на том пољу.

Ако не буде судско звање одговарало способностима и

душевним особинама жене, неће се она сама за њега јављати, а сем тога постоје прописи о примању судских кандидата, о њиховом практичном вежбању. Увек има могућности, да се ради евентуално слабих резултата учини крај принципијелном припуштању жена судском звању.

Истовремено би тим била пружена могућност да се испитају и искористе неке специфичке женске особине у јавном животу за даљи повољан развитак судских оделења, јер је јасно да би жена као судац могла пружити велике услуге на пољу јавнога социјалнога рада.

Уреди ли се дакле питање припуштања жена до судске службе, на темељан начин, треба препоручити, да буду жене, које су законским прописима довољно удовољиле, примане и у приправне судске службе, а ствар правних судова биће, да на темељу те одлуке уреде управне службе на начин, који би допринео да се на темељу довољног материјала и гаранције могу створити даље одлуке у том, да ли је која кандидаткиња, примљена у приправну службу, показала способност да може постати судац.

Н. Крха

СОЊА КОВАЉЕВСКА

ИЗ РУСКОГ ЖИВОТА[1]

(Наставак)

Каква разлика између породице сад и оне негдашње какву је Соња описује у својим „Успоменама из Младости". Негда, две младе девојке које маштају о страном свету, немајући ни појма о њему — сад, две младе, интелектуално веома развијене жене, од којих је свака на своју руку окушала живот. Оно што су преживеле доста се разликовало од онога о чему су некад маштале, али је ипак давало довољан материјал за дуге разговоре крај топле пећи у великом салону са намештајем прекривеним црвеним дамастом — док је самовар брујао на чајноме столу, а вуци изводили свој ноћни концерт глади

---

[1] У прошлој свесци превод је претрпео повише ситних штампарских грешака. На неколико места задатцима и тренутцима, уместо задацима и тренуцима, интелегентан уместо интелигентан и т.д. и т.д. Прев.

у околини пустога парка. Свет им више није изгледао тако неизмеран.

Оне су га разгледале из близа и промериле његове димензије. Ањута је бурно проживела то време нашавши прилике да задовољи своју страсну природу. Волела је тог човека покрај себе, заваљеног у дубокој наслоњачи, изнурена саркастична израза на лицу, и то тако страсно и суревњиво волела, да ни у том погледу није могла ништа више пожелети. Млађа сестра, међутим, живећи дотле само главом, задовољивши тако раскошно своју жеђ за науком била је сад у неку руку пресита и формално неспособна за интелектуалан рад. Проводила је време у читању романа, игрању карата и прилично банал-ном општењу са суседима.

Али је зато са задовољством посматрала промене које су се догађале на њеном оцу. И он је био, као Соња, од оних људи способних да развију и модифицирају свој карактер снагом своје интелигенције и размишљањем. После несумњиво тешких искушења на која су га стављале његове кћери, знатно су се ублажиле две најмаркантније особине његовог карактера: грубост и деспотизам. Он се научио увидети да је немогуће силом извојевати моралну надмоћност над другим, па ма то била и рођена деца, на коју је полагао своје најпуније право у зрелим годинама. Сад међутим, са једном дотле неслућеном толеранцијом подноси радикалне погледе свог зета комунисте као и материјалистичка схватања другог зета природњака.

Соња је очарана оцем. То су најлепши дани из њиховог заједничког живота. То су и последњи. Срчана болест пре времена, изненада оконча његов живот.

Био је то тежак удар за Соњу. Она је у последње време тако много заволела оца. Увек га је волела више него мајку. Мајка је била од оних површних, лако придобљивих природа које сваког „имају радо“ и које су са сваким добро. Соњу је баш то отуђивало од ње.

После очеве смрти осети се бескрајно усамљена. Ањута је имала мужа. У његовом загрљају блажила је свој бол. Уз кога Соња да се привије у својој тузи? Зар није стално држала у неприродном одстојању од себе свог мужа, безобзирна према том нежном човеку препуном љубави за њу. Какав чудан и несносан однос! Није више могла тако. Чежња за љубављу

надвлада све остало и она се неопажено у тој тихој ожалошћеној кући потпуно предаде своме мужу.

Идуће зиме пресели се породица у Петроград.

Ту Соња убрзо постаде центар око кога се кретало све што је тада било најодабраније по интелигенцији и духовној култури у Петрограду.

Ко је имао прилике да се креће у таквим круговима не може не признати да просвећени и слободоумни Руси превазилазе све друге народе у многострукости и обилности своје духовне културе а нарочито у својој слободоумности.

Они први у Европи измичу далеко напред, проналазе нове тачке на хоризонту. Њихова готово невероватна духовна и душевна гипкост спојена је са ентузиазмом, и вером у своје идеале какве нема ни у ког другог народа.

И у таквом једном кругу Соња је била обасута дивљењем и разумевањем! Колико је то њу очаравало појмиће сваки кад му се каже, да је она тада била у цвету младости, и да је то било после оних пет година посвећених најозбиљнијем студирању без трунке разонођења.

Драж живота овлада њоме. Најсјајнији њени дарови као да процветаше сви у један мах. Она се одушевљено баци у најшумнији и најснажнији вртлог живота.

Да би задовољила своју сталну потребу за духовном симпатијом подаде се литерарној струји пошто се њена околина интересовала више литературом него науком. Писала је новинарске чланке, песме, позоришне приказе, све анонимно, па чак и један роман „Приватни доцент“ из живота једне немачке варошице, за који се држало да „много обећава“.

ИАњута је била неуморна. Њене списатељске способности развијале су се с пуно успеха. Валдемар Коваљевски је био заузет превођењем и издавањем неких популарних научних дела; између осталога превео је и издао чувено Бремово (Brehm) дело „Тице“.

Превела Десанка Цветковић Ана Шарлота Лефлер

ЛЕПА КЊИЖЕВНОСТ

А ПОТОНУЛЕ ОСТАВ'ТЕ БРОДОВЕ

На мирно село мјесечииа пала,
А млада срца живље закуцала,
Па се с њих тиха пјесма у ноћ диже
Лијепа пјесма о засталој води
И о бродару што далеко броди,
Што једном оде, па више не стиже.

О срећна, млада срца распјевана!
Да л' које од вас знаде што је рана.
Да л' знаде што је рану отворити?
Пјевајте срећу, своје младе снове,
А потонуле остав'те бродове —
Ви још не знате што је изгубити.

Јованка Хрвећанин.

М И

Жено, ми смо судбе исте:
наше усне чисте
мазе његове косе,
наше душе беле
успављују његову страст,
наше руке витке
нишу његову главу:
као плави цвет.

Жено, ми смо судбе исте:
наше сузе чисте
његове руке росе,
кап по кап,
као пролетње кише
једно шибље ружа.

Жено, ми смо судбе исте:
исте нас усне љубиле,
исте смо стрепње стрепиле,
истим смо стазама лутале,
исте смо очи тражиле,
исте смо снове сневале.
Исте смо песме певале
њему.

Ја,
и ти жено:
витострука, чежњоока,
топла као његове песме,
ведра као његове песме,
насмејана као његове песме,
раскликтала као његове песме —
опојно усне смо љубиле
његове.

Пољупцима га драгале
и осмесима китиле
и погледима нежиле
заједно.

Он чува дане радости
драгоцености младости,
кад љубљаху га уснице
жена још не дотакнутих.

Милица Костић.

SUDBINA

APRILSKA PJESMA.

O ljubavi, ljubavi, ljubav!... Osjećam te svu
U suncu treperit' prekrasno,
Silnim i slobodnim dahovima vjetra,
Miomiru blagom treptećem i čistom
Ljubičica ranih!

Kao sok životni, toplo — rodno
Živi i protiči stabljikam' rastućim;
Sa ševinim pjesmam; anđele smioni,
Međ tisuć' atoma zlatnih leti, i ozari
Svjetlošću svjetove i neba.

O ljubuvi, ljubavi, ljubav!... Osjećam te svu
U radosti aprilskoj rastopljenu:
Mirisima ruža i krilima vjetra,
Pokri zemlju zrakam' i poljupcim!...
Al' si srce moje ostavila.

Preveo s talijanskog Mikić. Ada Negri.

* * *

О, знаш, ти добро знаш, да жена има само двојаких. прве су жене, јест добре жене — другови пријатељи сапутници ваши; друге су женке, јест, добре, праве женке — њих има много.

Сад знаш, је ли да знаш које су прве, а које друге? Но, да ли знаш које су боље? Шта вреди да знаш кад не признајеш — плашиш се, не смеш се ни једном приволети царству,

Па ко је крив што женки има више него жена? Он, зар не само много, бескрајно пута поновљено „он“, па чак и „она“; а зашто, да ли знамо?

Знамо, и знате и знају — шта вреди кад се и не боримо: борите и боре, да не буде тако. Плашите се, плаше се, ваљда, да не останете, остану без женке.

Бедни сте, бедни су, ако тако мисле. Жена, она прва, права, друг, пријатељ и сарадник жена може да буде поред свега и женка, чак боља женка од оне, коју је мама само за то спремила, јер ту нема закона, прописаних правила, за то нису потребни уџбеници савесних учитеља — ту је инстинкт, ту је природа и њена воља; ту је физиологија.

С.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

ПЕРГАМЕНТИ ГОСПОЂЕ СПИРИДОНОВИЋ — САВИЋ.

Сумрака једног, видех московским улицама како се крећу јата људска са побожношћу на лицу, са молитвом на уснама, са свећом запаљеном у руци. Радње позатваране, улице у ћутању и само људске реке ка црквама усталасане. Осетила сам тада шта је мистика. Видех доцније и градове у Холандији са њиним футуристичким кућицама и калдрмом ураслом у траву, и католичке цркве по Калабрији и Сицилији, и слике, и жене-хистерике, и много што-шта још; упознала сам све специје мистика, и преосетила.

Па кад видим мистичну књигу, драга ми је. „Пергаменти" које је нашао и превео брат у Христу наш, Стратоник (Јела Спиридовић-Савић), мистиком одишу, и зато су ме одмах заинтересовали.

On est toujours l'enfant de quelqu'un. Па и Госпођа Савић бар је кузина једнога Рилкеа или кога сличног песника.

Али независно од тог да размишљам педантски колико је ова књига изворна, рећиће да ми се допада.

Стратоник, монах манастира Клисуре Лета Господњег осамсто и четрнаестог, у кризи је: лута, пута не налази, сумња:

„Господе,
седам година је прошло
седам година дуги,
а ја не прођох ко други,
у свој Твојој слави
још ми се не јави Ти..."

Он једини се у манастиру мучи. Сви су већ познали Бога у манастиру том, само није он. Али му провидност ускоро у помоћ долази: суседни манастир Светога Симеона, као легло Хаџи-Проданове буне, Турци разарају и пале, а братију

убијају. Калуђери из Клисуре једва успевају да спасу мали, тучани ковчег, у коме Стратоник нађе неке књиге, древне.

„И ко да Чух тад глас:
„Стратоник,
ту ти је спас,
са старога језика нашег
на народни преведи то,
некоме може бити
мање Тешко и зло,
мање Страдања, Бриге
од старе, прашњаве књиге...,“

вели Стратоник.

Журно дохвата он пергаменте, које је писао у манастиру Ватопеду пре много векова један тако исто монах пун сумње, Растко, и преписује их. Што више преписује, то се више умирује речима давнога Растка:

„Јутро још није било
раширило румено крило
када сам у врту
ја молитвеник чито...
Под сводом тад опазим плавим
три галеба бела круже,
слетеше доле мени
три сребрне ставише руже
три сребрне расцвале руже,
крај ногу мојих...
Сагох се да их дигнем
ал ни галеба,
ни ружа.“

Брат Сергија звезде гледа
осмех му крај усана:
„Дакле и теби дођоже руже,
у освит јутра рана,
галеби бели их донеше,
с далеких незнаних страна...
И твоја је душа Вечноме драга,
три руже то су
три највећа блага
свију Хришћана...

Њих развија само
незнани сребрни врт,
јер те три руже јесу:

Сиромаштво,
Љубав,
Смрт...“

И најзад, при крају Расткових пергамената, он схвата суштину:

„Ја сам далека птица
из једног другога краја,
жудна незнана лета
и Новог
Вечнога света...

А смрт је то широко крило
мога жељеног лета,
а иза ње је Мета...

Смрт је та тамна наша Чекана
са мрком птицом на челу,
са мрком птицом свих Слутњи,
са широким крилом баршунским,
широким крилом свих Чежњи,
и понеће нас дрхтаве
у своје краје далеке,
где све је јасно ко звезде,
и све је чисто ко пламен,
и све је светло ко сунца,
где вечна светлост се шири,
тамо ће душа наша
о, — најзад, — да се смири...

Кад дође уморних људских душа
тај велики светли Саббат,
тај далеки, блистави врт...

Блажени, који у миру
И без страха чекају Смрт...

Тиме се, ето, бави ова књига, мистични спев.

Мисао је врло узвишена, несумњиво. Али да ли је та мисао и дана у узвишеним стиховима?

Горњи верзи о смрти, које сам навела, врло су добри, али се мора нагласити да су они са техничке странке, као форма, ваљада најбољи стихови у овој књизи и да врло често налазимо чисто либретне пасусе, натегнуте и прављене, а не изливане стихове. („...Славуј [пева ко луд.] Надима се његова мала груд...“). Без инспирације. Неекстатични... Често испод прозаичности, тако да би онај, који не би држао у себи континуитет, на много места учинио гримасу.

Али крај свих прекора које учиних (чак неправедно можда) свуда се врло добро осећа да Госпођа Савић није какав asinus ad lyram, и ако јој није могуће било да бо-

жанске мисли обуче у божанску тоалету. На много места, надокнади се то љупкошћу, а врло често и једним нарочитим ритмом мистике и религиозности.

Због свега тога, друга књига Госпође Савић (прва је била „Са уских стаза“) пријатно изненађује. Доста индивидуална, ван школа (али не и ван праваца, како указује угледање на Рилкеа), ова се песникиња издваја од опште стихотворачке масе југословенске. Стално у еволуцији корачајући, она се од једне малокрвне женице и безбојне поетесе почела пети све више, као што доказује овај мистични спев „Пергаменти“. Заједно са својим јунацима, она је негде написала:

„Моје најлепше химне, Господе,
у дну душе тихо ћуте;
моје најлепше химне, Господе,
реке су још замрзнуте...
— — — — — — — —
Пробудићеш Ти те воде,
похујаће оне мору;
Ноћ сам,
али слутим Зору.“

И њен је главни посао сад да, даљом еволуцијом, открави те реке замрзнуте и да их похуји к мору. Да не би остала само ноћ која Светлост слути.

Дубровник, 19 априла. Д-р. Ружа Авакумовић.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ

ИЗВЕШТАЈ О ИСПИТУ „ШКОЛЕ ЗА СЕОСКЕ ДОМАЋИЦЕ“ У ВЕЛИКОМ СЕЛУ КОД ПОЖАРЕВЦА.

После пријатног пута лађом и железницом, стигосмо на станицу Велико Село. Немојте мислити да је то заиста каква станица. Не, то је један кућерак у коме са породицом станаје службеник, који врши дужност шефа, благајника, секретара и чувара.

Одатле пођосмо пешице у друштву два сељака из истог села, који су нам се придружили на пожаревачкој станици. Пешачили смо скоро читав сахат, мада од станице до села нема више од четири километра. Пут беше просушен од последњих киша, али са страховитим џомбама, и ја га у мислима и нехотице сравних са путем „Женског Покрета“ који је још увек тежак и џомбаст; али не и непроходан.

На самом улазу у двориште дочекаше нас две ученице, мила, симпатична лица. Поздравише нас добродошлицом и позивом да уђемо у зграду.

Пред зградом стајале су у групи све ученице. Свака нас поздрави са „добро дошли“, рукујући се тако лепо пријатељски, као да смо већ давно познате. На степенику дочека нас Г-ђица Лацковић са својим вредним помоћницама: Г-цом Парчетићем и Г-цом Јовановић. Врло су биле обрадоване кад су угледале делегате из Београда: а ми бејасмо уморни, прљави и гладни.

Пошто смо се мало одморили и умили, послужени смо чајем и особитим кифлицама, што су ученице саме спремале, јер су се обе наставнице налазиле у нашем друштву. Разуме се да смо добили и особито добро спремљену вечеру.

Како бејасмо врло уморни, нисмо се ни о чему много распитивали; али при самом уласку у двориште и кућу видите примеран ред и чистоту.

У „Школи за Сеоске Домаћице“ почете су припреме за рад 15. јануара, а испит је одржан 30. марта. Рађено је на основици екстерната, због недовољних просторија. Било је уписано и свршило је 24 ученица.

Обавезна настава из хигијене била је:

1) Чистота тела, одела и рубља.
2) Нега одојчета.
3) Прва помоћ у несрећном случају.
4) Заразне болести (начин добијања и њихови знаци).
5) Чистота дворишта, бунара, помијара и нужника.

Из домаћинства предавало се у теорији и пракси:

1) Кување.
2) Мешење хлеба и других теста.
3) Клање свиње.
4) Кување сапуна.
5) Прављење штирка.
6) Ручни рад.

Зграда коју је „Женском Покрету“ бесплатно уступио г. Алекса Нешић, бивши народни посланик, мештанин истог села, зграда је високо издигнута кућа са четири собе лепе и видне, предсобљем и кујном. Једна од тих соба била је заузета остатком газдиних ствари, а служила је и Школи као соба за оставу хране. У дворишту пећ за печење хлеба и друге зградице.

Ред и чистота у кући и дворишту беспрекорни и примерни.

На дан самога испита, ученице су подељене у групе свршавале своје послове потпуно самостално, у таквом реду као да их врши једно лице, и ако су тога дана спремале ручак за четрдесет и више гостију из Пожаревца, Београда и из истог села. Гада сте могли ученице запослене у кујни питати, како се кува то јело, које је дошло њој у део да га спреми. Свака вам је одмах, прибрано, могла дати цео рецепт.

Затим су у трпезарији, која је бљештала белином и чистотом, искићеном цвећем, поставиле столове и на сваки тањир ставиле нарочито савијен убрус.

За време рада у кујни све су ученице имале беле капе и кецеље једнако сашивене, што је чинило ванредно леп утисак.

После ручка особито доброг — потпуно самостално од ученица спремљеног — настао је испит из Хмгијене и Теорије домаћинства.

Ученице, лепе, здраве девојке, одговорале су смишљено и прибрано, и толико природно да су нам њихови одговори чинили право задовољство. Међутим на лицима матера могли сте приметити зебњу због одговора њихових кћери.

Предмети ручног рада: корпе од лике, вез на платну, сашивене кошуље, кецеље и торбице за марамицу, као и јастучиће и марамице, били су поређани у соби као каква мала изложба вредна пажње и сваке похвале са наше стране.

После завршеног испита раздате су ученицама књиге,— награда за њихов труд и успех који потпуно задовољава.

Курс је финансиран из благајне Земљорадничког Савеза, села и „Женског Покрета“.

Не могу а да на завршетку овог извештаја не одам од своје стране, а мислим и од стране „Женског Покрета“ — довољно захвалности нашем вредном организатору г-ђици Лацковићевој на њеном раду из чисте љубави према жени из народа, а без икакве материјалне награде.

Морам похвалити и рад г-ђице Парчетић и г-ђе Јовановић, јер само онај ко је видео испит, може замислити колико је ту уложено труда, да се до таквог успеха дође за тако кратко време.

Свима нека је хвала!

Јелица Ж. Јевђенијевић.

БЕЛЕШКЕ

Америчке студенткиње. Према једном прегледу статистичких података који издаје Одељење за Васпитање у Њујорку, број женских студената у Сједињеним Америчким Државама расте много брже него мушких. Видимо у 1890 години 68,3% мушких посетилаца колежа и универзитета, док сада 63,1%. За 5,2% смањен је број студената за 31. годину.

Интересантно је да жене осам пута више постају доктори филозофије него људи; међутим се број женских наставника смањује на вишим школама. Али зато су народне школе право поље за рад жена, јер су тамо само 35% људи, остало жене. У нижим разредима основних школа људи сачињавају 13,5%.

З. Ст.

Шта траже америчке жене. На конференцији *Народне Лиге Жена Изборница* предложена је резолуција са шест тачака која гласи: Ограничење рада жена запослених у индустријским предузећима на осам часова дневно или 44 часа недељно; установљење повереништва које ће спремити једну табелу минималне плате раденицама, која је довољна да осигура пристојан живот њихов; потпуну забрану рада ноћнога за раденице; забрану упослења жена на пословима шест недеља пре и после порођаја; установљење одељења које ће имати да води бригу о унапређивању жене с тим да она може бити именована и управником; именовање жена у свима јавним заступствима, агенцијама, поверенствима, судовима федералним, државним и месним, у колико те агенције, повереништва и судови расправљају о интересима жена; реорганизацију федералне грађанске службе без разлике пола; и именовање жена у свима хигијенским одборима који се брину о здравственом стању грађанства.

Ова резолуција тако поднета није примљена у целости. Учињене су неке измене и допуне, и тако поправљена примљена је једногласно на поменутој Конференцији Лиге Жена у Балтимору. (Америка).

З. Ст.

Чика Јовина песма у словеначком преводу. У словеначку дечију књижевност ушла је једна нова књига. Алојз Гродник пословенио је леп број Змајевих дечијих песама, а оне су изашле у издању „Југа“ у Љубљани под насловом: Čika Jova — Zmaj „Malaj in Malon“ in druge pesmi za deco (цена 14 круна).

Словеначка штампа радосно поздравља књигу и препоручује је, наглашујући да је наш најомиљенији дечији песник Чика Јова словеначкој деци већ познат из збирке песама, која носи наслов „Kalamandarija“, а овом збирком ће га још више заволети.

Ми ценимо ово као нови доказ зближавања наших племена. Уверени смо да између нас не може бити чвршћа веза од оне коју стварамо помоћу наше деце.

З. Јанковић.

Једна корисна установа. Београдски Универзални Информациони Биро „Argus“, основан тек пре пар месеци, показао је већ на делу сву корисност таквог једног предузећа чија се потреба осећала код нас у толико више, што живот из дана у дан постаје сложенији.

Оснивачи овог предузећа предузели су најенергичније диспозиције, да се „Argus“ не само одржи, него и развије до висине савремених установа те врсте на Западу, и тако ће предузеће „Argus“ моћи задовољити све обавештајне потребе наше публике.

И ми с наше стране препоручујемо ово предузеће, јер смо имали прилике да се уверимо о услугама, ко је оно чини и нашем новинарству са својом тако-званом „Аргусовом Штампом“, а надамо се да ће то и остале редакције потврдити.

Власник за Д. П. Ж. З. П. МИЛИЦА ДЕДИЈЕР. Одговорни уредник ЉРАНКО МИЉКОВИЋ.
Новопазарска ул. 31.

Изишла је из штампе прва књига нашег **Фонда за Издавање Дела Југославенских Женских Књижевника:**

ПРИРОДА И ДЕЦА

20 приповедака за децу од Милице Јанковић са 24 колорисане слике од Милице Чађевић. Књига је на финој хартији, штампана цицеро-слогом, са колорисаним корицама. Износи 10 штампаних табака. Цена 20 дин., скупљачима 10% попуста.

Претплату прима **Администрација Женског Покрета,** Краља Милана улица број 69.

Нашим претплатницима. *„Женски Покрет“ изишао је у прошлој, 1922. години, у шест свезака по четири штампана табака, укупно двадесет и четири штампана табака. Цена му је била 36 динара годишње. Управа „Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права“ одлучила је да од 1. јануара ове године „Женски Покрет“ излази сваког месеца (изузев јули и август) у три табака“, укупно тридесет штампаних табака годишње. Због повећаних трошкова око штампања и због повећаног броја штампаних табака претплата на „Женски Покрет“ за 1923. годину износи педесет динара. Дужност је сваке жене да буде претплатник „Женског Покрета!“*

Претплату примају наши повереници, а у Београду администратор сваког радног дана у стану уредништва.

Моле се претплатници да достављају на време администрацији сваку промену адресе.

Ко од претплатника не прими на време број, може га тражити у року од месец дана по изласку броја.

Уредништво *Женског Покрета* моли женска удружења изван Београда да му шаљу податке или кратке дописе о раду

Рукописе треба слати на адресу: Уредништво *Женског Покрета*, Београд, Краља Милана улица 69.

НАШИ ПОВЕРЕНИЦИ:

Битољ Анка Миловановић, учитељица
Бијељина Милева Тодоровић, секретар К. С. С.
Велико Градиште Мил. Живковића, предс. Ж. Подр.
Врњци Ана Стижанин
Гор. Милановац Зора Ракићева, учитељица
Дубровник Ženska Narodna Zadruga
Добој—Босна Деса Ђ. Докић
Доња Тузла Љубица М. Јовановић
Загреб Адела Милчиновић
Завидовић—Босна Десанка Плавшић
Земун Добротворна Задруга Српкиња
Зајечар Женска Подружина
Јагодина Милева Стефановић, секр. Ж. Подружнице
Крагујевац Шумад. К. С. Сестара; Друштво Милосрђа
Крушевац Коло Срп. Сестара
Краљево Катарина С. Продановић, председ. Ж. Подр.
Лазаревац Драга Марковићка, председ. Ж. Подружине
Лозница Дана Б. Ристића, председница Ж. Подруж.
Љубљана Cirila Štebi
Мостар Мара Мучибабић, секретар К. С. С.
Нови Сад Матица Напредних Жена
Ниш Јелена Петровић, учитељица
Нова Градишка Зорка Малић
Никшић Станица Шаровић, учитељица
Нови Пазар Савка Антоновић, учитељица
Неготин (Крајина) Мирослава Сантнер. настав. гимн.
Пожаревац Лепосава М. Павловић, пред. Ж. Друштва
Пожаревац Мил. Радосављевић, благ. К. С. С.
Панчево Љубица Ђ. Павловић, пред. Ж. Задруге
Панчево Мара Драгомировић
Сарајево Радунка Чубриловић, професор
Скопље Марија Шпанићка, учитељица
Сушак Милица Видовић, председ. Добротв. Задруге
Суботица Даница Радулашки
Турски Бечеј Фемка Грујичић, учитељица
Ћуприја Женско Друштво председ. С. Радојковић
Ужице Цвета М. Поповић
Цетиње Женска Подружина
Чачак Љубица Ј. Матић, благајн. Жен. Подружине
Шабац Софија Поповићка, учитељица.